



Руслан Стефанчук

доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
Голова Верховної Ради України
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6385-0131>
r.stefanchuk@gmail.com

УДК 342.4

ГАРАНТІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БЕЗПЕКОВИЙ НАПРЯМ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано сучасні загрози та виклики, які постають перед Україною в умовах російської військової агресії, трансформації глобального безпекового середовища, особливості безпекового напрямку України та значення безпекових міждержавних угод. Визначено передумови створення та запровадження механізмів гарантування безпеки для України з боку ЄС і НАТО. Розкрито поняття, зміст та особливості безпекових угод. Визначено преференції та бонуси для України за наслідками підписання двосторонніх угод про гарантії безпеки з державами – членами НАТО. Висвітлено такі аспекти безпекових угод, як: підвищення стійкості та посилення спроможностей України у військовій сфері; політична та юридична відповідальність РФ за агресію, надання гуманітарної допомоги українцям. Узагальнено структуру безпекових угод, яка є уніфікованою й передбачає три основні напрями співпраці: військова сфера, демократичні перетворення та відповідальність Росії за агресію. Регламентовано, що в рамках виконання безпекових угод Україна не лише отримує підтримку, а й бере на себе зобов'язання впроваджувати реформи в таких сферах, як: правосуддя, системна боротьба з корупцією, модернізація державного економічного сектору. Деталізовано ризики, які простежуються в положеннях безпекових угод. Підсумовано, що безпекові угоди фіксують: напрями подальшої безпекової співпраці, сфери відповідальності сторін, обсяги допомоги, темпоральні рамки допомоги, умови військових навчань, передачі зброї, обладнання, амуніції; вказують на подальший розвиток українського оборонно-промислового комплексу та водночас ці угоди є довгостроковими, оскільки вони підписані на десятиріччя. Визначено наступні кроки щодо удосконалення реалізації безпекових угод як важливої гарантії забезпечення національної безпеки та її складових. Узагальнено, що безпекові угоди можуть стати додатковим імпульсом для наступних спільних проєктів, навіть попри правовий режим воєнного стану.

Ключові слова: гарантії безпеки; національна безпека; правовий режим воєнного стану; трансформація безпекового середовища; національна система стійкості; безпекові договори; держави-партнери; державна безпекова політика; міждержавні домовленості; військово-промисловий комплекс; національний план дій повоєнного відновлення; Європейський Союз (ЄС); НАТО.

Українська держава проходить екзистенційне випробовування війною, щодня зазнаючи людських втрат, масштабних фінансово-економічних

збитків, нищення вітчизняного промислово-інфраструктурного потенціалу, об'єктів критичної інфраструктури та екології.

Фізичне виживання України, збереження української державності та ідентичності безпосередньо залежить від стійкої та своєчасної консолідованої підтримки партнерів, що своєю чергою стало потужним викликом для усієї західної спільноти. Україна намагається знайти рамки й консенсус у питаннях налагодження та розвитку ефективної співпраці з партнерами, аби не зійти з демократичного курсу й завершити війну справедливим миром. Світова спільнота, підтримуючи Україну, демонструє рішучість дій, високу згуртованість і готовність консолідувати допомогу в озброєнні, посиленні військової безпеки, у процесах відновлення економіки та інфраструктури. Україні з боку партнерів, насамперед США та ЄС, гарантовано створення спільного довгострокового інструменту для відбудови інфраструктури, інституційної модернізації та подальшої економічної трансформації.

Враховуючи колосальні ризики й загрози для функціонування та розвитку демократичного суспільства, безумовним має залишатися дотримання принципів верховенства права, рівності громадян перед законом, прозорості та підзвітності влади, навіть в умовах правового режиму воєнного стану. Масштабна війна, яка триває, відбувається не лише між двома країнами, а й є зіткненням між демократичною та авторитарною політичними субкультурами.

Російська агресія, що принципово змінила чинну архітектуру безпеки, спричинила необхідність перегляду стратегій та оборонних планів у Європі і світі загалом, а також бачення майбутнього безпекового порядку¹. Під загрозою опинилися принципи безпеки, на яких свого часу була збудована глобальна міжнародна організація – ООН, принципи, що закріплені у ст. 2 її Статуту. Такий стан справ вимагає від світової спільноти визнати причинно-наслідковий зв'язок між війною в Україні та зростанням цінності демократії. Перемога України має стати перемогою демократії та демократичних цінностей над авторитаризмом. В умовах динамічних трансформацій загроз, які продукує держава-агресор, важливою гарантією функціонування демократичного суспільства є безпекові угоди та їхня практична реалізація, що, беззаперечно, є умовою виживання української нації й державності загалом. Маючи негативний досвід гарантування безпеки за умови відмови від ядерної зброї (Будапештський меморандум), українське суспільство не втрачає віри у закордонних партнерів сталої демократії та їхню підтримку світового порядку.

Оскільки існуючі механізми забезпечення миру та безпеки виявилися недостатньо дієвими перед російською агресією, активізуються пошуки нових критеріїв та стандартів забезпечення глобальної, регіональної та національ-

¹ Т. Пікуля, 'Інституційні гарантії національної безпеки в умовах євроінтеграційних прагнень України' [2022] 4(3) Південноукраїнський правничий часопис 219.

ної безпеки у світовому вимірі. Узгодження правил відносин між державами на шляху до створення безпечного майбутнього світу сприяє появі нових форм запровадження партнерства між країнами і сучасних засобів боротьби з кризами. Нині Україна шукає оптимальні шляхи трансформації та посилення безпекового середовища, що дасть змогу зберегти конституційний лад, територіальну цілісність, суверенітет, підвищити захищеність кордонів і добробут громадян.

Припинення агресії є одним із необхідних і важливих кроків для виконання Формули миру Президента України В. Зеленського. Тому для нашої держави важливі двосторонні безпекові гарантії, спрямовані на довгострокову підтримку й забезпечення обов'язкових механізмів реагування на кризові ситуації: наш стратегічний курс залишається незмінним – це повноправне членство України в НАТО. До набуття членства в Альянсі ці безпекові зобов'язання діятимуть як надійний захист України та її державності. Наведене засвідчує актуальність тематики дослідження та важливість її обговорення.

Проблематика забезпечення національної безпеки ставала предметом наукового пошуку в монографічних працях вчених: В. Антонова², О. Власюка та С. Кононенка³, О. Дзьобаня⁴, М. Криштановича, Я. Пушака, М. Флейчука, В. Франчука⁵ й ін. Теоретико-методологічні засади та механізми забезпечення національної безпеки в умовах поширення російської військової загрози досліджували: О. Глущенко⁶, І. Дубинський⁷, Ю. Загуменна та В. Сокуренько⁸, К. Ізбаш та С. Дерев'янкін⁹, О. Пархоменко-Куцевіл¹⁰, В. Тимошенко¹¹ й ін. Питання практичної реалізації безпекових гарантії для України, зокрема в умовах правового режиму воєнного стану, перебували у фокусі уваги таких науковців, як: В. Жар, І. Підберезних і В. Кочеткова, І. Тодоров і Н. Тодорова. Так, В. Жар досліджував зарубіжний досвід генезису та передумов укладання безпекових угод у світових масштабах з метою пошуку

² В. Антонов, *Конституційно-правові засади національної безпеки України* (Ю Шемшученко наук ред, Талком 2017) 576.

³ О. Власюк, С. Кононенко, *Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни* (НІСД 2017) 304.

⁴ О. Дзьобань (ред), *Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади* (Право 2021) 776.

⁵ М. Криштанович, Я. Пушак, М. Флейчук, В. Франчук, *Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення* (Сполом 2020) 418.

⁶ О. Глущенко, 'Функція забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану' [2023] 1 Часопис Київського університету права 53–56.

⁷ І. Дубинський, С. Маркін, 'Правова основа забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану' [2024] 7 Юридичний науковий електронний журнал 20–23.

⁸ Ю. Загуменна, В. Сокуренько, 'Національна безпека України в умовах воєнного стану: теоретико-правовий аналіз' [2024] 31(2) Вісник Національної академії правових наук України 114–138.

⁹ К. Ізбаш, С. Дерев'янкін, 'Національна безпека України в умовах воєнного стану: сучасний стан' [2024] 1(3) Південноукраїнський правничий часопис 213–217.

¹⁰ О. Пархоменко-Куцевіл, 'Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу' [2023] 3 Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія "Екологія. Публічне управління та адміністрування" 143–150.

¹¹ В. Тимошенко, 'Внутрішні загрози національній безпеці України' [2024] 2 Електронне наукове видання "Аналітично-порівняльне правознавство" 94–99.

оптимальної безпекової моделі для України¹². І. Підберезних і В. Кочеткова звернули увагу на рекомендації для України за результатами аналізу схваленого у 2022 р. Київського безпекового договору, дійшовши висновку, що міжнародні гарантії безпеки мають привести до збільшення воєнного та фінансового потенціалу нашої країни¹³. І. Тодоров і Н. Тодорова констатували, що ефективна протидія Росії у рамках виконання безпекових гарантій зумовлює необхідність суцільної мілітаризації як України, так і держав Заходу, водночас головним має бути стратегічне бачення поразки держави-агресора¹⁴.

Водночас розкриття питання безпекового напрямку України є точковим, без урахування вітчизняних досягнень у цьому ракурсі, доцільності симбіозу науково-теоретичних розробок, методології їх втілення та практичних можливостей у сучасних реаліях. Тому предметний огляд укладених безпекових угод, із розумінням їхньої необхідності для держави та суспільства, у контексті продовження переговорного процесу, не втрачає актуальності. Координація дій парламентів й урядів у цьому контексті має надважливе значення.

Метою статті є узагальнення змісту і визначення особливостей безпекового напрямку України, організаційно-правових засад забезпечення реалізації безпекових угод, проведення оцінки безпекових угод та визначення ризиків, сучасних тенденцій і подальших шляхів удосконалення безпекового середовища в умовах реалізації євроінтеграційних та євроатлантичних процесів розвитку України.

У рамках реалізації стратегічного курсу реформ в Україні головним завданням має стати посилення демократії, її поступальний розвиток, що наблизить нашу державу до членства в ЄС і НАТО. Як зазначила І. Наконечна, 'гарантії забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є одними з визначальних для реалізації спільної безпеково-оборонної політики, заходів захисту національних інтересів України, визначення її місця і ролі на світовій арені'¹⁵. Після майже трьох років повномасштабної війни зовнішній курс України залишається незмінним, а в суспільстві зберігається стійкий консенсус щодо доцільності вступу до НАТО і ЄС. Так, за результатами соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 20 по 26 вересня 2024 р., понад 80 % українців

¹² В. Жар, 'Гарантії безпеки для України: аналіз міжнародного досвіду' (Центр міжнародної безпеки) <<https://analytics.intsecurity.org/security-guarantees-ukraine>> (дата звернення 05.12.2024).

¹³ І. Підберезних, В. Кочетков, 'Київський безпековий договір: рекомендації щодо безпекових гарантій для України' [2023] 4 Юридичний науковий електронний журнал 45–48.

¹⁴ І. Тодоров, Н. Тодорова, 'Безпекові гарантії для України: очікування та реальність' [2024] 1(32) Геополітика України: історія і сучасність 19–31.

¹⁵ І. Наконечна, 'Гарантії забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції: аспект ідентифікації сутності' [2023] 1 Київський часопис права 395.

проголосували б за вступ України до ЄС і НАТО, якби ці питання виносились на референдум¹⁶.

За таких умов точкою відліку укладання безпекових угод став саміт Альянсу, який відбувся 11–12 липня 2023 р. у м. Вільнюсі, де було започатковано механізм колективної підтримки України – укладання угод про співробітництво у сфері безпеки. На цьому саміті країни “Великої сімки” (США, Велика Британія, Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія) погодили Спільну підтримку України, яка стала рамковим документом для подальшого підписання з Україною названих безпекових угод¹⁷.

У 2024 р. Україна уклала 27 безпекових угод (станом на 1 листопада 2024 р.). Ці угоди переважно мають назву “угоди про співробітництво у сфері безпеки”, виняток становлять угоди між Україною та США (Двостороння безпекова угода між Україною та Сполученими Штатами Америки) і між Україною та Ірландією (Угода про підтримку України та співробітництво між Україною та Ірландією). Ключовими складовими кожної угоди є такі розділи:

I. Демократичні перетворення та економічна стійкість, що включає: 1. Підтримку демократії, реформ та євроінтеграцію. 2. Макроекономічну стабільність. 3. Відновлення і відбудову. 4. Захист критичної інфраструктури й енергетику.

II. Військове співробітництво: 1. Розвиток ВПК та оборонне співробітництво. 2. Реагування на нову агресію проти України. 3. Протидія ядерним і біологічним загрозам. 4. Фінансові зобов’язання у військовій сфері. 5. Боротьба з пропагандою й інформаційна безпека.

III. Відповідальність за агресію: 1. Справедливий мир. 2. Санкції. 3. Відшкодування збитків, заморожені російські активи. 4. Спецтрибунал.

IV. Інше: 1. Боротьба з організованою злочинністю. 2. Гуманітарне співробітництво. 3. Припинення дії угоди.

Підписання Україною двосторонніх угод про гарантії безпеки з державами – членами НАТО – це підтвердження й запорука того, що партнери в рамках домовленостей беруть на себе зобов’язання надавати Україні військову техніку, озброєння, допомагати фінансово, ділитися технологіями та створювати спільні виробництва тощо. Безпекові гарантії для України стали додатковим механізмом на шляху вступу нашої країни до Альянсу й утворили новий формат співпраці між Україною та НАТО: саме гарантії безпеки мали відвернути потенційні загрози існуванню Української держави, а з настанням реальних загроз – подолати їх із застосуванням міжнародно визна-

¹⁶ Підтримка громадянами вступу України до Європейського Союзу та НАТО. Ставлення до іноземних держав. Ставлення до мирних переговорів (вересень 2024 р.) (Разумков Центр 24 жовтня 2024) <<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidtrymka-gromadianamy-vstupu-ukrainy-do-yevropeiskogo-soiuzu-ta-nato-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-stavlennia-do-myrnykh-peregovoriv-veresen-2024r>> (дата звернення 05.12.2024).

¹⁷ Спільна декларація про підтримку України (12 липня 2023 р.) <<https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-pro-pidtrimku-ukrayini-84277>> (дата звернення 05.12.2024).

них механізмів, серед яких пріоритетними є встановлене Статутом ООН право на самооборону та його ефективна реалізація¹⁸.

Важливо розуміти, що угоди про гарантії безпеки для України не передбачають гарантій безпеки як таких. Йдеться передусім про допомогу в різних сферах з метою підвищення стійкості та посилення спроможностей України в умовах масштабної російської військової агресії. Тобто важливою складовою формування та розвитку національної системи стійкості на державному рівні визначено саме законодавче врегулювання організаційних основ її функціонування, у тому числі визначення повноважень, завдань і відповідальності суб'єктів забезпечення національної стійкості, формування на планових засадах узгоджених дій в умовах запобігання, реагування та подолання наслідків дії загроз і кризових ситуацій¹⁹.

Навіть офіційні назви більшості безпекових угод містять слова “співробітництво у сфері безпеки” та “довгострокова підтримка”. Однак применшувати значення “безпекових угод” не варто, адже формалізація відносин у сфері безпеки теж є вагомим результатом.

Безпекові угоди мають всеосяжний і декларативний характер, надають широкий спектр можливостей для подальшої співпраці, адже шлях України до перемоги залежить не тільки від кількості наданої зброї, а також включає такі важливі сфери, як: збереження і розбудова демократії, стійкість державних інституцій, економічне зростання в умовах війни тощо. Безпековими угодами закладено консенсус щодо продовження реалізації реформ, водночас партнери розуміють важливість захисту критичної й енергетичної інфраструктури, надання гуманітарної допомоги, відновлення та відбудови України. Разом все це має фундаментальне значення для перемоги у війні з Росією. При цьому кожна угода фокусується на досягненні справедливого миру, основою якого має стати територіальна цілісність України в межах міжнародно визнаних кордонів 1991 р.

Важливе місце в угодах відведено відповідальності Росії за агресію проти України. Переважна більшість держав задекларувала свої наміри продовжувати пошук можливостей з метою запуску спеціального міжнародного трибуналу щодо притягнення до відповідальності військово-політичного керівництва РФ. Окремі партнери взяли на себе зобов'язання жодним чином не припиняти санкційного тиску на Росію, зокрема, утримувати у своїх юрисдикціях заморожені й заарештовані російські активи, розробити та запровадити міжнародний компенсаційний механізм із метою відшкодування завданих Україні збитків. У цьому контексті важливим здобутком ста-

¹⁸ П Ясен, ‘Гарантії безпеки для України: правове забезпечення та реальний зміст’ (Українське право 15.08.2023) <https://ukrainepravo.com/editor_column/donum-auctoris/garantiyi-bezpeky-dlya-ukrayiny-pravove-zabezpechennya-ta-realnyy-zmist> (дата звернення 05.12.2024).

¹⁹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року “Про запровадження національної системи стійкості”: Указ Президента України від 27 вересня 2021 р. № 479/2021 <<https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>> (дата звернення 05.12.2024).

ло створення на основі Резолюції СМ/Res(2023)3 Комітету Міністрів Ради Європи²⁰ Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, до якого можуть звертатися як фізичні, так і юридичні особи із заявами про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, завданих у період з 24 лютого 2022 р.

У більшості безпекових угод йдеться про боротьбу з організованою злочинністю, водночас передбачається проведення спільних операцій, аналізу криміногенної ситуації, визначено умови для створення двосторонніх робочих груп і слідчих груп прокурорів, організації навчань та обміну передовим досвідом тощо. Зокрема, Велика Британія й Канада визнають, що Росія використовує злочинність для підриву суверенітету і внутрішньої стабільності України, тож партнери беруть на себе зобов'язання вживати заходів для протидії їй. Німеччина, Франція, Нідерланди, Фінляндія, Латвія, Іспанія, Швеція, Ісландія, Японія також підтримують системну боротьбу з організованою злочинністю, але більш обережні у своїх формулюваннях – вони напряду не звинувачують РФ у можливому фінансуванні організованих злочинних угруповань на території України. Характерно, що лише безпекова угода з Іспанією містить конкретні обсяги фінансової допомоги, яка виділена на боротьбу з організованою злочинністю в Україні. Тільки протягом 2024 року Іспанія зобов'язалася передати Україні технологічні матеріали і транспортні засоби вартістю понад 1,5 млн євро з метою посилення оперативних спроможностей України в боротьбі з організованою злочинністю, торгівлею людьми та зброєю. Отже, основною ідеєю, закріпленою на рівні більшості безпекових угод, є факт визнання партнерами України використання РФ організованої злочинності на шкоду державним інтересам та з метою підриву суверенітету і внутрішньої стабільності нашої держави під час війни.

Окрема увага в безпекових угодах приділена військовій співпраці. Йдеться про безпосередню допомогу, тренування українських військових, спільне оборонне виробництво тощо. Крім того, угоди містять наміри та прагнення сторін активно протидіяти ядерним і біологічним загрозам, посилювати інформаційну безпеку та вести боротьбу з російською пропагандою, розробляти та впроваджувати сучасні механізми реагування на агресію проти України.

Важливою складовою угод є фінансування сфери оборони України. Однак більшість партнерів визначила конкретні суми на військову підтримку лише на поточний рік. Ключовим аспектом угод є розвиток військово-промислового комплексу України (далі – ВПК) й оборонного співробітництва. Серед актуальних видів співпраці у сфері ВПК варто виділити: стимулю-

²⁰ Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України: Резолюція СМ/Res(2023)3, прийнята Комітетом Міністрів 12 травня 2023 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23#Text> (дата звернення 05.12.2024).

вання оборонної промисловості партнерів працювати з Україною щодо локалізації ремонту, обслуговування та виробництва оборонної продукції; залучення інвестицій і створення спільних військових підприємств; інтеграцію українського ВПК в європейську оборонно-технологічну та промислову базу; виробництво боєприпасів і безпілотних літальних апаратів (далі – БПЛА); зміцнення ланцюга постачання критично важливих матеріалів тощо.

У більшості угод задекларовано, що кінцевою метою співпраці має стати підвищення спроможності Збройних Сил України до такого рівня, за досягнення якого Україна мала би можливість відновити свою територіальну цілісність і стримувати в майбутньому натиск та агресію інших держав, зокрема РФ. Частина угод містить зобов'язання України використовувати надане озброєння лише для самооборони й запобігати його незаконному обігу.

Переважає більшість партнерів, за деякими винятками (Японія), у випадку російської агресії зобов'язуються надати допомогу у сфері безпеки, економічну допомогу, сучасну військову техніку. Безпекові угоди передбачають термінове проведення консультацій протягом 24-х годин із метою визначення відповідних наступних кроків та потреб у сфері оборони.

Загалом можна виділити такі елементи військової та оборонної співпраці, які містяться у положеннях безпекових угод: співпраця в межах контактної групи з питань оборони України (UDCG); постачання та надання зброї, військової техніки й обладнання, а також їх обслуговування; покращення оперативної сумісності Сил оборони України та НАТО; тренування й підготовка українських військових та інструкторів; реформування оборонної сфери та модернізація ЗСУ; паритетна співпраця у сфері розвідки та контррозвідки; кіберзахист та IT-спроможності; лікування, протезування та реабілітація військовослужбовців; обмін інноваційними оборонними технологіями тощо.

Водночас безпекові угоди включають надання гуманітарної допомоги нашої державі. Окремі країни (Швеція, Іспанія, Фінляндія, Ірландія, Велика Британія) визначили процедури прийняття й розміщення біженців, змушених покинути Україну. Так, Ірландія акцентувала зусилля на продовженні надання тимчасового притулку біженцям з України через російську військову агресію відповідно до Директиви ЄС про тимчасовий захист²¹: станом на 1 вересня 2024 р. понад 109 тис. осіб з України подали заявки на тимчасовий захист в Ірландії.

Особливе місце в безпекових угодах відведено допомозі в гуманітарному розмінуванні території України (насамперед деокупованих територій і територій на лінії зіткнення). Але конкретні обсяги допомоги в цій сфері

²¹ Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof <<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj>> (accessed 05.12.2024).

закріпили тільки Іспанія та Фінляндія. Зокрема, Іспанія через структури ПРООН зобов'язується надати 1,5 млн євро, а в угоді з Фінляндією йдеться про фінансування протимінної діяльності в Україні на загальну суму 7,25 млн євро. Загалом бюджет Фінляндії щодо надання допомоги нашій державі, зокрема гуманітарної, на 2024–2028 рр. становить 290 млн євро.

У безпекових угодах також конкретизовано механізми надання гуманітарної допомоги: міжнародні навчання з розмінування, спеціальна техніка, міжнародні програми для реабілітації постраждалих тощо. Норвегія, Латвія та Фінляндія зазначили, що складовою їх гуманітарної підтримки стане лікування й реабілітація українських військовослужбовців, а Велика Британія конкретизувала свою допомогу через участь у Фонді партнерства для стійкої України (PFRU).

У рамках домовленостей партнери також зафіксували свої позиції щодо майбутнього України в НАТО. Однак зміст цих угод зводиться до того, що вони не стануть заміном членства в НАТО, а будуть лише додатковим дорогоказом до членства в Альянсі та визначатимуть оперативну сумісність Сил оборони України з євроатлантичними партнерами.

Ще одна тематика, яка є складовою безпекових угод, – негайне звільнення та повернення незаконно затриманих і примусово переміщених цивільних осіб. Зокрема, провідну роль у поверненні українських дітей, незаконно депортованих до Росії чи на тимчасово окуповані території, відіграє Канада, яка разом з Україною очолює відповідну коаліцію. Також Бельгія, Португалія, Ісландія, Латвія, Швеція та США задекларували сприяння міжнародним зусиллям партнерів щодо повернення вивезених росіянами українських дітей.

Як правило, конкретний перелік зобов'язань для України в безпекових угодах відсутній, але їх положення “підштовхують” нашу державу до послідовного виконання рекомендацій Європейської Комісії, плану реформ у рамках макрофінансової підтримки “Ukraine Facility” (комплексний план допомоги Україні від Європейської Комісії), вимог Міжнародного валютного фонду та Світового банку. Усі згадані рекомендації узгоджуються між собою, формують матрицю реформ України та фактично розраховані на прискорення євроінтеграційного процесу. Партнери України визнають, у яких безпрецедентних умовах нашій державі доводиться проводити реформи, тобто виражається технічна, політична та фінансова готовність надавати допомогу з метою втілення необхідних секторальних змін. Також держави-партнери зобов'язалися ділитися кращими практиками їхнього досвіду, за необхідності направляти в Україну експертів, поглиблювати співпрацю через різні ініціативи тощо.

За умов виконання безпекових угод усі партнери зобов'язуються брати участь у відновленні та відбудові України, що передбачає передусім відновлення об'єктів енергетичного сектору, установ і закладів соціального за-

безпечення (лікарень, закладів освіти тощо). Більшість партнерів акцентує увагу на необхідності сучасної модернізації українських енергомереж і поступового переходу до технологій “зеленої енергетики”. Також угоди передбачають інші види співпраці (залежно від країни) – від цифрової трансформації до розвитку залізничного сполучення.

Окреме місце в безпекових угодах посідає залучення приватних інвестицій для відбудови України. Чимало партнерів в угодах дублює свої плани допомоги на відновлення постраждалих регіонів України. У контексті захисту об’єктів критичної інфраструктури партнери вважають, що енергетичний сектор є вирішальним для забезпечення стійкості України. Проте лише Франція, Латвія та США задекларували прагнення сприяти захисту об’єктів критичної енергетичної інфраструктури України військовими засобами, зокрема шляхом посилення протиповітряної оборони. Водночас більшість угод містять зобов’язання України забезпечити ефективне, прозоре, професійне та підзвітне використання коштів на відбудову.

Загалом варто відзначити певну рамковість безпекових угод, адже низка механізмів співпраці не деталізована. Підписані угоди безпосередньо визначають можливість підготовки технічної документації щодо конкретних сфер співпраці. Додатково партнери пропонують тіснішу співпрацю завдяки різним міжнародним та національним інструментам. Зокрема, в угодах містяться посилання на: антикорупційну ініціативу ЄС (EUACI), Консультативну місію ЄС в Україні (КМЄС), Місію ЄС із прикордонної допомоги (EUBAM Україна – Молдова), Антикорупційний ресурсний центр U4, програму децентралізації ULEAD, фінську програму Finnpartnership (бізнес-партнерство), Бельгійське агентство розвитку Enabel, Данську енергетичну програму партнерства з Україною (UDEPP), Фонд партнерства для стійкої України (PFRU) тощо. Перелік перспектив щодо подальшої співпраці не є вичерпним. З огляду на задекларовані можливості нашої державі необхідна результативна діяльність уповноважених органів або навіть створення нових структур у органах влади з метою продуктивної реалізації різних задумів і напрямів у сфері співпраці на виконання змісту безпекових угод.

Ще однією особливістю безпекових угод є гнучкість підходів до надання допомоги залежно від подальшого розвитку ситуації як на геополітичному, так і внутрішньодержавному рівні. З одного боку, це дає змогу коригувати рівень підтримки нашої держави, враховуючи загальну позицію держав-партнерів та міжнародних організацій чи об’єднань (ООН, Рада Європи, ЄС тощо). З іншого боку, зміна політичного курсу, переформатування парламенту чи уряду держави-партнера також може вплинути на рівень і характер допомоги. Про це, зокрема, йдеться в безпекових угодах з Німеччиною, Італією, Ісландією, Португалією. В угоді зі США, наприклад, згадується, що виділення необхідних фінансових ресурсів залежить виключно від рішення Конгресу. З огляду на зазначене українська сторона прагнула забез-

печити в угодах чіткі зобов'язання щодо конкретного короткострокового й довгострокового фінансового планування допомоги державами-партнерами. Як наслідок, низка держав (Данія, Латвія, Швеція, Ісландія та Норвегія) визначили кошторис допомоги Україні на наступні роки. Водночас інші держави-партнери виходили лише з можливостей короткострокового (на 1 рік) фінансування військової допомоги.

Водночас мілітарні розділи безпекових угод не містять оцінки військових спроможностей РФ, що надавало б вірогідну можливість коригувати рівень подальшої допомоги Україні відповідно до потреб на полі бою. Жодна країна – партнер безпекових угод не може остаточно передбачити, яка складеться ситуація на фронті, які потреби української армії стануть найпріоритетнішими та який обсяг коштів буде доцільним через різні механізми військової підтримки України.

Майже всі угоди укладені з партнерами на строк 10 років із можливістю наступної пролонгації. Строкова дія кожної з них може бути припинена одним з учасників шляхом письмового повідомлення іншої сторони. Важливим позитивним аспектом є те, що стосовно кожної укладеної угоди надається можливість внесення змін і доповнень, що є суттєвою перевагою. Водночас аналіз безпекових угод дає змогу визначити ще один ризик – пряму залежність наслідків їх реалізації від політичної кон'юнктури кожної держави-партнера.

Імплементация безпекових угод водночас потребує дипломатичних, управлінських і кадрових ініціатив та зусиль від України. Також слід вказати, що, попри наявність у назвах угод положення “співробітництво у сфері безпеки”, вони охоплюють значно більшу сферу правовідносин – від формування людського капіталу до актуальних питань функціонування енергетичної галузі України. Загалом документи структурно тотожні, хоча й містять особливості стосовно надання допомоги кожним із партнерів України. Більшість із них де-факто сприяє та заохочує вступ України до НАТО.

Загалом безпекові угоди мають важливе та стратегічне значення для України. У них можна виокремити два основні аспекти. По-перше, ці угоди визначають ключові напрями подальшої безпекової співпраці, обсяги фінансової та військової допомоги, її темпоральні рамки. Вони є доволі конкретними в сенсі того, що Україна може отримати від кожного з партнерів у певний період часу. По-друге, угоди є довгостроковими й не залежатимуть від будь-яких передумов та обставин, адже вони мають юридичну силу та підписані на наступне десятиліття. Такий формат сприяє побудові довгострокових планів як Україною, так і її партнерами. Окрім цього, у безпекових угодах йдеться про майбутнє набуття членства України в ЄС та Альянсі. Реалізація безпекових угод також сприятиме кооперації та паритетній взаємодії громадянського демократичного суспільства і влади в процесі вступу України до НАТО.

Отже, укладені протягом 2024 р. безпекові угоди є вагомим, дієвим, своєчасним, виваженим та конструктивним кроком у формалізації домовленостей України з партнерами. Проте необхідно розуміти, що такі угоди – це не альтернатива членства в НАТО, а формат підвищення військово-технічного потенціалу України та її оборонних спроможностей.

Паралельно з укладанням та реалізацією безпекових угод в українському суспільстві зростає підтримка вступу держави в ЄС і НАТО. Так, наприклад, за результатами опитування Київського міжнародного інституту соціології, проведеного влітку 2024 р., переважна більшість українців (65 %) дотримуються думки, що безпекові угоди є корисними для посилення обороноздатності України²². На переконання громадськості, безпекові гарантії зможуть захистити Україну від можливої агресії Росії в майбутньому.

Доцільно зазначити, що інститут безпекових міждержавних угод уже відомий світовій практиці. Зокрема, США мають безпекові угоди з такими країнами, як: Австралія, Аргентина, Бахрейн, Бразилія, Вануату, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Кувейт, Марокко, Нова Зеландія, Пакистан, Республіка Корея, Таїланд, Туніс, Філіппіни, Японія²³. Ці угоди дають змогу США підтримувати важливі для них з точки зору геополітики держави, які мають статус союзників поза НАТО (позаблоковий статус). Такий статус не надає гарантій безпеки, аналогічних до тих, які отримують держави – члени НАТО²⁴, але він дозволяє: долучатися до спільних дослідницьких проєктів з Департаментом оборони США та проєктів у космічній галузі; до контртерористичних заходів; мати пріоритетність у закупівлі й доставці військової техніки, озброєння, комплектуючих до них; користуватися розширеними можливостями для фінансування збройних сил тощо.

Більшість цих угод ґрунтується на паритетних засадах або взаємних зобов'язаннях держав із різним обсягом. Навіть у договорах, у яких збройний напад на державу-союзника розцінюється як небезпечний для власного миру та безпеки (“напад на самого себе”) (наприклад, договір ANZUS²⁵, договір США і Республіки Корея²⁶), йдеться про: допомогу “всіма можливими засобами”, допомогу, яка вважається доцільною (необхідною) державою – учасницею договору, допомогу, виходячи зі спроможностей держави (тобто

²² Л Ржеутська, В Власенко, ‘Безпекові угоди – місток до членства України в НАТО?’ (Deutsche Welle 11.07.2024) <<https://www.dw.com/uk/bezpekovi-ugodi-mistok-do-clenstva-ukraini-v-nato/a-69609784>> (дата звернення 05.12.2024).

²³ Оглядове дослідження щодо моделей безпекових гарантій (безпекових договорів, угод) між державами (Дослідницька служба Верховної Ради України) <<https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32887.pdf>> (дата звернення 05.12.2024).

²⁴ Статус основного союзника США поза НАТО – мрія чи близька перспектива? Аналітична записка (Українська призма 2021) <https://prismua.org/wp-content/uploads/2021/07/Ukraine_MNNA_Status.pdf> (дата звернення 05.12.2024).

²⁵ Security Treaty Between the United States, Australia, and New Zealand (ANZUS) on September 1 1951 <https://avalon.law.yale.edu/20th_century/usmu002.asp> (accessed 05.12.2024).

²⁶ Mutual Defense Treaty (United States – South Korea) <https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kor001.asp> (accessed 05.12.2024).

не обов'язково військово). Є й односторонні зобов'язання США щодо безпечного захисту іншої держави: Ізраїлю²⁷, Тайваню²⁸.

Лише деякі зобов'язання США можна вважати загалом гарантіями безпеки через їх забезпеченість на рівні американського законодавства та політичної волі США, зокрема уже названі щодо Ізраїлю та Тайваню. Однак перебування військового контингенту США на території інших держав теж свідчить про практичну надійність гарантій безпеки (договір з Республікою Корея). Характерно, що чинні угоди не містять зобов'язань з боку США захищати країну-партнера (вступати у конфлікт в разі нападу на союзника) і дають свободу дій щодо подальшої підтримки.

Загалом форми реалізації безпекових угод на пряму залежать від вектора зовнішньої політики держави та особливостей національного законодавства. Закономірно, що масштаби будь-якої допомоги (фінансової, гуманітарної або військової) визначаються на основі проведених консультацій між сторонами.

Висновки. Безпекові угоди – сучасний феномен та виклик для України. Їх укладення є першим і важливим кроком від статусу партнерства до набуття повноправного членства в НАТО. Першочерговим завданням усіх безпекових угод є збереження української ідентичності, національної державності, сприяння захисту незалежності та суверенітету держави, консолідації зусиль влади та суспільства перед російською військовою загрозою.

На основі аналізу сукупності укладених за участю України безпекових угод можна констатувати, що в рамках зобов'язань щодо гарантій безпеки чітко сформульовані й окреслені обов'язки, узяті державами-партнерами. Так, Україна не лише отримує допомогу, а й бере на себе зобов'язання впроваджувати реформи у сферах правосуддя, боротьби з корупцією, державного економічного сектору тощо. Ці зобов'язання України узгоджуються із зобов'язаннями, які необхідно виконати для вступу нашої держави до ЄС та НАТО.

Слід вказати, що безпековий напрям України має безпрецедентний характер, адже такого рівня підтримки не знала жодна держава у світі. Безпекові угоди можуть стати додатковим стимулом для розробки та реалізації подальших спільних проєктів із використанням спроможностей України у військовій, оборонній та інших сферах.

Водночас безпекові угоди не є заміником чи передумовою євроатлантичної інтеграції, а спрямовані на підвищення обороноздатності України. Членство в НАТО залишається єдиною повноцінною гарантією безпеки для

²⁷ Memorandum of Agreement between the Governments of the United States of America and Israel. 1975 <<https://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-united-states-memorandum-of-understanding-1975>> (accessed 05.12.2024).

²⁸ Taiwan Relations Act. (Public Law 96-8, 22 U.S.C. 3301 et seq.). 1979 <<https://www.ait.org.tw/taiwan-relations-act-public-law-96-8-22-u-s-c-3301-et-seq>> (accessed 05.12.2024).

нашої держави, а політичне запрошення до членства в Альянсі є одним із важливих пріоритетів стратегічного курсу зовнішньої політики України.

Унікальність ситуації щодо безпекових угод за участю України полягає у тому, що в надскладний період, в умовах повномасштабної війни, в Україні реалізується пакет системних реформ: впроваджуються оборонні реформи й модернізація ВПК, зокрема шляхом посилення демократичного контролю над збройними силами та підвищення ефективності й прозорості в оборонному секторі держави, тривають реформи, необхідні для вступу України до Європейського Союзу, які також є важливою частиною політичної, економічної та військової безпеки держави.

У глобальному контексті підписання безпекових угод має на меті продемонструвати усьому цивілізованому світу єдність у боротьбі демократії проти держави-терориста та її сателітів (КНДР, Білорусь, Іран, Сирія), яка намагається силою змінити світовий порядок. Тому перемога України має стати перемогою демократії в глобальних вимірах.

Варто наголосити, що Верховна Рада України була й залишається основою для правового урегулювання питань, необхідних для реалізації безпекових угод, запропонованих Президентом України В. Зеленським Формули миру та Плану перемоги України, наближення нашої держави до стандартів НАТО.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Antonov V, *Konstytutsiino-pravovi zasady natsionalnoi bezpeky Ukrainy* (Yu Shemshuchenko nauk red, Talkom 2017).
2. Kryshchanovych M, Pushak Ya, Fleichuk M, Franchuk V, *Derzhavna polityka zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: osnovni napriamky ta osoblyvosti zdiisnennia* (Spolom 2020).
3. Vlasiuk O, Kononenko S, *Kremlivska ahresiia proty Ukrainy: rozdzumy v konteksti viiny* (NISD 2017).

Edited books

4. Dzobania O (red), *Natsionalna bezpeka: svitohliadni ta teoretyko-metodolohichni zasady* (Pravo 2021).

Journal articles

5. Dubynskyi I, Markin S, 'Pravova osnova zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh voiennoho stanu' [2024] 7 Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal 20–23.
6. Hlushchenko O, 'Funktsiia zabezpechennia bezpeky derzhavy v umovakh voiennoho stanu' [2023] 1 Chasopys Kyivskoho universytetu prava 53–56.
7. Izbash K, Dereviankin S, 'Natsionalna bezpeka Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: suchasnyi stan' [2024] 1(3) Pivdenoukrajinskyi pravnychi chasopys 213–217.
8. Nakonechna I, 'Harantii zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh yevrointehratsii: aspekt identyfikatsii sutnosti' [2023] 1 Kyivskyi chasopys prava 391–396.

9. Parkhomenko-Kutsevil O, 'Problemy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky v umovakh voiennoho chasu' [2023] 3 Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity. Seriia "Ekolohiia. Publichne upravlinnia ta administruvannia" 143–150.
10. Pidbereznykh I, Kochetkov V, 'Kyivskyi bezpekovi dohovir: rekomendatsii shchodo bezpekovykh harantii dlia Ukrainy' [2023] 4 Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal 45–48.
11. Pikulia T, 'Instytutsiini harantii natsionalnoi bezpeky v umovakh yevrointehratsiinykh prahnen Ukrainy' [2022] 4(3) Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys 217–224.
12. Todorov I, Todorova N, 'Bezpekovi harantii dlia Ukrainy: ochikuvannia ta realnist' [2024] 1(32) Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist 19–31.
13. Tymoshenko V, 'Vnutrishni zahrozy natsionalnii bezpetsi Ukrainy' [2024] 2 Elektronne naukovye vydannia "Analitychno-porivnialne pravoznavstvo" 94–99.
14. Zahumenna Yu, Sokurenko V, 'Natsionalna bezpeka Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: teoretyko-pravovy analiz' [2024] 31(2) Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy 114–138.

Newspaper articles

15. Rzhetska L, Vlasenko V, 'Bezpekovi uhody – mistok do chlenstva Ukrainy v NATO?' (Deutsche Welle 11.07.2024) <<https://www.dw.com/uk/bezpekovi-ugodi-mistok-do-clenstva-ukraini-v-nato/a-69609784>> (accessed 05.12.2024).
16. Yasen P, 'Harantii bezpeky dlia Ukrainy: pravove zabezpechennia ta realnyi zmist' (Ukrainske pravo 15.08.2023) <https://ukrainepravo.com/editor_column/donum-auctoris/garantiyi-bezpeky-dlya-ukrayiny-pravove-zabezpechennia-ta-realnyy-zmist> (accessed 05.12.2024).

Websites

17. Ohliadove dosie shchodo modelei bezpekovykh harantii (bezpekovykh dohovoriv, uhod) mizh derzhavamy (Doslidnytska sluzhba Verkhovnoi Rady Ukrainy) <<https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32887.pdf>> (accessed 05.12.2024).
18. Pidtrymka hromadianamy vstupu Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu ta NATO. Stavlennia do inozemnykh derzhav. Stavlennia do myrnykh perehovoriv (veresen 2024 r.) (Razumkov Tsentr 24 zhovtnia 2024) <<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidtrymka-gromadianamy-vstupu-ukrainy-do-yevropeiskogo-soiuzu-ta-nato-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-stavlennia-do-myrnykh-peregovoriv-veresen-2024r>> (accessed 05.12.2024).
19. Status osnovnogo soiuznyka SShA poza NATO – mriia chy blyzka perspektyva? Analitychna zapyska (Ukrainska pryzma 2021) <https://prismua.org/wp-content/uploads/2021/07/Ukraine_MNNA_Status.pdf> (accessed 05.12.2024).
20. Zhar V, 'Harantii bezpeky dlia Ukrainy: analiz mizhnarodnoho dosvidu' (Tsentr mizhnarodnoi bezpeky) <<https://analytics.intsecurity.org/security-guarantees-ukraine>> (accessed 05.12.2024).

Ruslan Stefanchuk

GUARANTEES OF EXTERNAL SUPPORT OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: SECURITY AREA

Abstract. The article analyzes modern threats and challenges, faced by Ukraine under the conditions of russian military aggression, global security environment transformation, peculiarities of the Ukrainian security area and interstate security agreements significance. The prerequisites for the creation and implementation of mechanisms to guarantee security for Ukraine by the EU and NATO are identified. The concept, content and features of security agreements are revealed. The preferences and bonuses for Ukraine as a result of signing bilateral agreements on security guarantees with NATO member states are defined. The article covers such aspects of security agreements as:

Руслан Стефанчук

increasing Ukraine's resilience and strengthening its military capacities; russia's political and legal responsibility for aggression and providing humanitarian aid to Ukrainians. The author summarizes the security agreement structure, which is unified and provides for three main areas of cooperation: the military sphere, democratic transformation, and russia's responsibility for aggression. It is regulated that within the framework of the security agreement implementation, Ukraine not only receives support but also undertakes the obligation to implement reforms in such areas as: justice, systemic fight against corruption, and modernization of the state economic sector. The risks that can be traced in the security agreement provisions are detailed. The author concludes that security agreements set out the directions of further security cooperation, areas of responsibility of the parties, volumes of assistance, assistance timeframes, conditions of military exercises, weapons, equipment, and ammunition transfer; and also indicates the further development of the Ukrainian defense industry, as well as the agreements being long-term, as they are signed for decades. Further ways of improving the security agreement implementation as an important guarantee of national security and its components are identified. The article summarizes that security agreements can become an additional impetus for further joint projects, even despite the legal regime of martial law.

Keywords: security guarantees; national security; legal regime of martial law; the security environment transformation; national resilience system; security treaties; partner states; state security policy; interstate agreements; military-industrial complex; national action plan for post-war reconstruction' European Union, NATO.